

Питање је: шта се заиста дешавало последњих двадесетак година на овим балканским, ех-југословенским, пост-југословенским и/или српским просторима? Тешко је поверовати да најпримеренији одговор на то питање може да се нађе у једној књизи која је написана и објављена пре четрдесет година (тачније: 1969. год.). Реч је о Философији паланке Радомира Константиновића. Та књига, која није пророчка, олакшава нам да схватимо структуралну позицију и улогу паланке и паланачког духа у догађајима који су нас „снашли“ на крају XX века. Не само последице него и узроци тих догађаја трају и данас. А актуелност Философије паланке се чак и увећала... Ипак, ту књигу прате и отпори и неразумевана која су, рекло би се, законити саставни део конституције самог духа паланке. Зато разумевање свега што нам се десило последњих двадесет (и више) година почев од анализа Философије паланке не може да не укључи у себе и разумевање тих отпора и неразумевана.

Философија паланке је била (и остала) критичко дешифровање локалног (српског и балканског) паланачког духа и нимало инфериорно отварање ка високој европској култури модерности. Упориште је било локално, а позиција европска. Само, то не треба схватити на сувише крут начин. Јер, паланка је свуда, и у локалном и у глобалном, могућа, а могућа је, како тврди Константиновић, управо као немогућа! Начин писања, који имамо у Философији паланке, напосто, не бежи од парадокса и зато је близак неким токовима савремене француске филозофије и, пре свега, оне што се данас зове деконструкција. У том начину писања на делу је својеврсна деконструкција паланачког духа. При том, остаје питање: хоће ли икада бити стварно могуће разделотворење духа паланке на овим просторима? Или ћемо, као по неком уклетом правилу, увек трпети њен у исти мах надмоћни и немоћни повратак? Докле ће баук, авет или злодух паланке да кружи над овим просторима, како би сваку причу о деконструкцији на брдовитом Балкану унапред обесмислио или свео на донкихотску пустиловину?

Парадокси једног неразумевана

Један од кључних налога духа паланке је налог баналности: немој да филозофираш. То се, наравно, тврди и у самој Философији паланке. Данас имамо необичну ситуацију да се та иста порука – немој да филозофираш – на имплицитан или експлицитан начин упућује самој Философији паланке. Назовимо то филмским обртом чији резервни назив гласи: паланка узвраћа ударац... Видећемо, убрзо, да мотиви за један такав поступак не морају бити искључиво паланачки, већ и савремено-политички.

Ево једног таквог случаја: Слободан Антонић, политички коментатор и социолог, недавно је, у листу Печат, у три наставка објавио текст који је критички уперен против Константиновћеве Философије паланке. Из неких побуда (које ћемо покушати да, колико је то могуће, разјаснимо) он је у том тексту изјавио како је Философија паланке пуна неразумљивих исказа, да је „написана тешким и неразумљивим псеудо-хегелијанским језиком“, тако да је „њено читање за многе представљало разочарење“. Имплицитна порука тврдње је да Философија паланке, све у свему, не завређује скоро никакву пажњу, бар не људи који држе до здравог разума. Ипак, Антонић је тој књизи посветио несразмерно велику пажњу у односу на њену

„бездначајност“... Зашто је то учинио? Зашто би се уопште човек бавио нечим што му је неразумљиво? Антонић, штавише, претендује да буде оштар критичар тог што му је по властитом тврђењу неразумљиво. А то је, без сумње, веома опасан подухват. Један од проблема с нераздевањем састоји се у чињници да око нас шетају многи појединци који никада не би „признали“ да нешто не разумеју, већ би увек пре тврдили да то и није вредно разумевања. При том би, по свој прилици, ономе кога не разумеју упутили проверену поруку која гласи: немој да филозофираш. Али ту је, наравно, реч о некој врсти социјалне патологије или идеолошке игрице какву у паланачким пределима треба очекивати много пре него у цивилизованим.

Савршено је нормално (усуђујем се да овде употребим ту рискантну реч) за сваког појединца тврдити да неке ствари разуме, а друге не. Тако, рецимо, писац овог текста без проблема може да тврди да му Философија паланке није нимало неразумљива књига (зато је, уосталом, поводом ње и сам написао књигу коју је назвао: Генеалогичка паланка), али, исто тако, може да изјави да су му нуклеарна физика или молекуларна биологија савршено неразумљиве ствари... При том њему не пада на памет да те неразумљиве ствари клевета зато што му оне нису разумљиве. Зашто онда неко ко није филозоф мисли да је потребно да једна таква књига као што је Философија паланке буде (и) њему савршено разумљива?

Ту би се прича о Антонићевом нераздевању Философије паланке негде и завршила, да он не тврди, приде, како у тој књизи постоји и једна логичка клопка! Пошто у њој пише да паланачки дух све што не разуме одмах одбацује, из тога, по Антонићу, следи да свако ко каже да не разуме исказе у Философији паланке ризикује, том тврђењем, да га прогласе паланчанином... Та „вешто постављена логичка клопка“ је „одвраћала већину читалаца од јавног саопштавања онога што виде и осећају“... Проблем с оваквим раскривањем Константиновићеве „логичке клопке“ састоји у следећем. Ако неко Философију паланке не разуме напросто зато што је не разуме, а не зато што је то неразумљиво штиво, онда ту никакве логичке клопке нема... Значи треба погледати да ли има неких људи који разумеју тај текст, који су о њему писали, анализирали га, расправљали с његовим тезама итд., па ако њих има онда је прича о логичкој клопки беспредметна. Но, ту, као и свугде, постоји и једна резервна могућност: да је читаву причу о „логичкој клопки“ Антонић смислио из неких својих разлога, који на „суптилан“ начин оправдавају изјаву било ког полупаметњаковића који тврди како у Философији паланке ништа није разумео! У свему томе остаје загонетно: зашто један угледан социолог хоће да по сваку цену, без икаквих аргумената и заправо пре сваке дискусије обесмисли једну књигу која је код нас доживела бројна издања и о којој су многи аутори афирмативно писали. Ту загонетку мораћемо, у овом тексту, корак по корак да одгонетамо.

Логична целина

Антонић не пропушта прилику да већ на почетку свог текста наведе једну, по њему, типично-неразумљиву реченицу Философије паланке. Она гласи: „Смерност је овде израз верности чињеницама, која верност је неверност љубави, неспојива са баналношћу обоговљеног реда и поретка апсолутно-чињеничког света, али која је и неверност самој

чињеници јер, налазећи њен апсолутни идентитет, не налази њу већ је губи у апсолутном ништавилу тог апсолутног идентитета.“ Пре ове реченице Константиновић наводи један стих Симе Пандуровића. Реч овде („Смерност је овде израз...“) односи се на тај стих. Будући да се синтагма истргнути из контекста често злоупотребљава и пошто је постала, такорећи, досадна, ја је овде нећу користити. Нећу инсистирати ни на чињеници да је Антонић у свом навођењу избацио једну заграду (у сред реченице) у којој Константиновић, такође, указује на контекст који омогућује боље разумевање ове реченице. Рецимо да контекст и није важан. Убрзо ће се показати да чак и кад се посматра ван контекста, та реченица није неразумљива!

У овом тренутку, ваља истаћи да Антонић не тврди само да не разуме ту реченицу, него и то да је неразумљива бар половина Константиновићеве књиге, састављене „из оваквих реченица“. А то онда, само по себи, већ инкриминише ту половину... Међутим, да је, којим случајем, прелиставао Хегелову Феноменологију духа, овај социолог би свакако увидео да су му ту бар деведесет девет посто реченица неразумљиве, те да Константиновићевих педесет посто и није тако страшна ствар! Но, погледамо ли мало боље Антонићев текст, видећемо да он не тврди само да су реченице као што је горња неразумљиве него и то да су се те реченице „само с крајњом муком могле разумети“. Како да разумемо ову необичну идеју по којој се нешто што је неразумљиво ипак може разумети? Није ли у томе, можда, скривен Антонићев афинитет за парадоксе?

Било како било, без колебања наставља даље Антонић: „и то разумевање некако је више било наслућивање 'шта је писац хтео да каже', него поимање извесне сложене, али ипак логичне целине“. Зашто овај социолог мисли да је поимање извесне сложене, али ипак логичне целине нужан услов разумљивости неког текста и, наравно, онога о чему тај текст пише? Шта ако текст и сама ствар текста искључује могућност да се уклопи или укалупи у извесну сложену, али ипак логичну целину. Наравно, није проблем сложеност него логична целина. Шта значи логична целина? Константиновићу, свакако, не пада на памет да трага за логичном целином паланачког духа. Нити пак за логичним целинама делова који сједињени чине ту мега-логичну-целину која се, онда, зове паланачки дух. По писцу Философије паланке та је целина, заједно са својим деловима, увек парадоксална: целина-не-целина, ако смем овде да опонашам његов начин реторичког поигравања с таквим и сличним парадоксима.

Последњи филозоф који је тежио да своју филозофију склопи у једну логичну целину био је Хегел. Али, и код њега се до логичне целине стизало кроз противуречности и парадоксе који се на „вишем“ ступњу разрешавају... Ако би неко од Константиновића очекивао да опонаша Хегела у својој тежњи да понуди логичку целину сопствене филозофије (или: сопственог схватања филозофије паланке), онда би то заиста било узалудно очекивање. Ипак, Антонић не замера толико Константиновићу што следи Хегела него што га следи на један псеудо (грч. псеїдос – неистина, лаж обмана) начин. Али, за разлику од Хегелове феноменологије духа Константиновићева феноменологија духа паланке, једноставно, не тежи да буде део било какве логичне целине, нити пак да буде еманација једне по себи и за себе дате логичности паланачког живота... Напротив, за Константиновића истина није логична или логичка целина него је, пре, немогућност такве целине. Односно, она подразумева немогућност да се паланачки живот затвори у

једну самодовољну, самосврховиту, самоцелисходну, самореферентну или самој себи логичну целину (организам, јединство, слогу итд.). Несумњива сложеност паланачког духа (која је њему самом скривена) иде против његове логичне целине, као и логичне целине његових делова. Зато је могуће рећи да је парадосалност прва истина паланачког духа.

Наравно, неко би могао да каже како је, инсистирајући на „логичној целини“ која, наводно, недостаје реченицама у Философији паланке, Антонић, у ствари, инсистирао на формалној логичности текстуалног излагања. Али, у том случају поставља се питање колики је методолошки домашај таквог поступка. Логика у себе укључује као своје прво начело, начело идентитета, што етимолошки значи: истоветности са собом. Једна заједница, у овом случају паланачка, која тежи свом идентитету, тежи заправо истоветности са собом/сопством. Али она није у тој истоветности, она њој само тежи. Константиновић показује да су те тежње узалудне. И никаква (паланачка, органска, ауторитарна или идеолошка) логика неће ту помоћи. Паланка није организам мада би хтела да то буде. Она тежи да буде једноставно органско јединство и зато себе често назива организмом, верујући да је то најкраћи пут да достигне своју, наводну, истоветност са собом или логичну целину. Међутим, једноумље и слога нису исто што и просто функционисање једног организма, тако да је у основи репресивна тежња паланке да у себи осигура некакву логичну целину напросто – узалудна.

Логика, наравно, лако излази на крај с оним што је логично. Али, шта бива кад ствари нису логичне, односно када су парадоксалне? Да ли Антонић заступа тезу да парадоски у животу људи заправо нису могући, да не постоје? Да у стварности постоји само оно што је у складу са здравим разумом и с елементарном логиком? При том, наравно, знамо да у њој ипак живе људи чије понашање је често прожето и ножено парадоксима... Антонић који и сам у својим текстовима ствара парадоксе има, међутим, одбојност према парадоскима: „Уз неразумљив стил, Константиновић је готово сваку страницу зачињавао и вербалним парадоксима...“ Ево још једне нејасне тврдње. Да ли Антонић хоће да каже како у Философији паланке поред неразумљивости имамо и парадоксе или су и сами парадокси део (и кључни разлог) неразумљивости? И да ли он мисли да у паланци и паланачком духу, једноставно, нема никаквих парадокса? Антонићев текст врви од иказа који делују веома разумно, али кад се загребе испод тог првог здраворазумског слоја, убрзо све постаје неразговорно и неизвесно.

Паланачки дух би радо желео да по себи буде логична, чврста, органска целина, али он то не успева, бар не до краја, и управо тај неуспех је његова истина! Извртање и извргавање паланачке логике у парадоксе права је истина те логике! Зато је заиста чудно кад се Антонић чуди што се „у паланци, уопште, на неки тајанствени (’дијалектички’) начин, све аутоматски претвара у своју супротност.“ Мали проблем је у томе што чак ни та дијагноза није сасвим прецизна. У паланци се тежња за органским јединством или хомогенизацијом пре или касније (а не аутоматски) извргава у своју супротност која нема увек значење космополитског, европског, цивилизацијског отварања него се, неки пут, своди на очајни, разочаравајући, nihilистички, јалови и изгубљени индивидуализам, на поражавајуће бекство од паланке које, околичним путевима, само води поновном паду у њу. Други проблем је у томе што Антонић у том

безуспешном настојању духа паланке да се учврсти у својој истоветности са собом/сопством, у својој патријархалној саборности, види нешто тајанствено, уместо да тајанственим, ирационалним и фетишким назове саму потребу духа паланке да се нарцисоидно затвори у свој „идентитет“ („ми па ми“) или у своју таутолошку испразност. Али, ни то није све! После речи тајанствени Антонић, видели смо, ставља (у загради) реч дијалектички [„... на неки тајанствени (‘дијалектички’) начин...“]. Тиме он хоће да каже или да је дијалектика сама по себи тајанствена или да је Константиновићева (псеудо) „дијалектика“ тајанствена. Вероватно је, ипак, ово друго у питању. Али, шта то онда значи? Хегелијанска дијалектика преокреће ствари (на нимало тајанствен начин) путем властитих антитеза, да би затим ту своју антитетику примирила и/или путем извесне синтезе уздигла на виши ступањ. У Философији паланке нема ничег сличног томе, нема велике афирмативне синтезе/симбиозе која од паланке чини довршену, заокружену, финализовану причу. Константиновић не говори о суштини (супстанци) паланке која у хегелијанском дијалектичком маниру постаје Субјект, већ указује, управо обрнуто, на контрасврховите или контраиндикативне ефекте њеног кретања. Философија паланке није филозофија идентитета, тј. није помирење свих белосветских противуречности у једној вишој хармонији, већ је мисао која је, пре, блиска Адорновој критици идентичног или, још боље, деконструктивном мишљењу разлике.

Цитат који је Антонић навео као добар пример неразумљивог у Философији паланке говори о тој паланачкој, здраворазумској убеђености да је могућа верност обоговљеном реду и поретку апсолутно-чињеничког света. Та верност се извргава у неверност не зато што она на неки тајанствени начин то хоће него зато што апсолутни идентитет (обоговљених) чињеница (рецимо: „светиња“) у ствари не постоји, тако да је такав апсолутни идентитет заправо, како каже Константиновић, апсолутно ништавило. Ни сам Хегел не би тврдио нешто супротно томе. У Феноменологији духа имамо, рецимо, овакву тврдњу: „У томе таутолошком кретању [кретање у којем се разлике повлаче: М. Б.] разум остаје, као што се показује, код мирног јединства свог предмета, и кретање припада само њему а не предмету; то кретање представља такво једно објашњење које не само не објашњава ништа, већ је тако разумљиво [подвукао: М. Б.] да оно, припремајући се да о ономе што је већ речено искаже нешто ново, напротив не казује ништа, већ само понавља једно исто“ (Београд, БИГЗ, 1979. год, стр. 94). Наравно, за Хегела је то једна невесела епизода у кретању светског духа; после разума долази ум итд; али писац Феноменологије духа, ипак, нема никаквих илузија о томе да истоветност са собом/сопством неке обоговљене непосредности може да нам каже нешто више од онога што, кад мало боље погледамо, није ништа. Исто то важи и за истоветност са собом/сопством паланке и паланачког духа. Потпуну испразност, похабаност и нискост паланачких таутологија, обоговљених, сакрализованих ентитета, укључујући ту и саме чињенице, Константиновић, с пуним правом, назива апсолутним ништавилом. А потпуно је разумљиво и то да постоје они који, једноставно, не знају о чему је ту уопште реч! Само што, при том, није коректно тврдити да ту имамо нешто што је по себи неразумљиво.

Врело паланачке дохе

Иако Слободан Антонић није филозоф, он је ипак социолог од професије и према томе морао би да призна како искази попут овог: »Нико није желео јавно да призна да бар

пола књиге није разумео«, могу да буду веродостоји само ако се потврде некаквим социолошким истраживањем, анкетом и томе слично. Па ипак, овај социолог без зазора наводи анонимне сведоке који, мада нису јавно признали да бар пола Философије паланке нису разумели, ипак су то, на неки тајанствен начин, дојавили њему, да би он, затим, све то истинољубиво обелоданио јавности... У свему томе, ипак, нешто остаје нејасно: шта уопште и има да се призна ако неко нешто не разуме?! Философија паланке је, хтео то неко или не, једна од најчешће објављиваних теоријских књига на овим просторима последњих 40. година, а то је оно што Антонићевим парадоксима додаје још једно зрнце соли.

Када је настајала Константиновићева књига, пре готово четири деценије, на расположивој говорној сцени, на којој је једва приметно (или: дискретно) доминирао (ипак доминирао!) локални дух паланке, могли су се чути различити теоријски стилови чији су (често добронамерни) покушаји да искораче из света паланке као света отуђења били окончани – данас је то сасвим очигледно – потпуним дебаклом. Ти покушаји искорача били су неуспешни напросто зато што се нису профилисали на фону критичког разумевања самог тог духа и његових лукавстава. То је разлог зашто је Философија паланке, у времену свога настанка, прилично лоше прошла чак и међу филозофима! Јер, та »социологија« (духа) паланке није била социологија у уобичајеном смислу те речи; она стварност свог предмета није (констативно) градила на уобичајеном социолошком материјалу, на теоријски расположивим, пре свега институционалним чињеницама тзв. друштвеног живота. Философија паланке је сабирала свој материјал у сфери духовног (или: културног) искуства. Тај материјал се селективно кристализовао унутар друштвеног мњења (дохе) које се бележи и ишчитава у књижевним делима, памфлетима, новинским рубрикама, идеолошким творевинама свих врста, чак и у извесним теоретисањима, па, ако хоћете, и филозофији... То је, дакле, била једна социологија духа која је, у исти мах, социологија (паланачког) мњења, али не и социологија сазнања. Наиме, за разлику од социологије сазнања која се бави егзистенцијалном условљеношћу знања (в. К. Манхајм: Идеологија и утопија, Бгд., 1968, стр. 212), Константиновићева Философија паланке се бавила паланачко-културним и култним мњењем чија се егзистенцијална условност трансформисала у »органску« условност. Социологија генерално узев, као и социологија сазнања, за те боје, једноставно, нема око.

Али, за боје Философије паланке око није имала ни, као што је већ речено, оновремена (реч је о 1969. години) филозофија. Наиме, филозофима је изгледало да анализе из Философије паланке (ако уопште и могу да се прихвате као методички релевантне анализе) свој исход не црпе у било којој врсти историјског или теоријског знања, било да је филозофско или не, него из смрадног врела паланачке дохе, што је, бар за филозофију, морало бити – недопустиво. Као што је, уосталом, и за здрав разум недопустиво да се из примитивно-реалног искорачи у било ком правцу! Филозофија је, одувек, живела од деобе доха-епистеме, тако да овај суноврат у доксатичко »отуђење« морао бити неподношљив чак и онда када се профилише само као критичко посредовање, као дешифровање и детронизација владајућег поља дохе. Било како било, многим филозофима овај суноврат у паланачко искуство изгледао је као непотребно прљање филозофске рефлексije! Та, зар филозофија није одувек била мисао радикалног почетка? Потребно је само (по ко зна који пут) изнаћи једно, врховно

начело, архимедовску упоришну тачку и затим Ствар филозофског мишљења може да се осећа безбедном, на исти онај начин на који се у паланачком забрану осећамо безбедно! Међутим, Константиновићева књига се бавила критиком сувише безбедних и осигураних начела. Они којима се то није свиђало по правилу су заборављали да је Аристотел већ одавно нашао »задовољавајућу« (јер, заправо, једину релевантну) формулу за могуће тражење начела: петитио принципи! Говор начела је говор конструкција које, по правилу, свој доказ виде у себи самима. Зато није чудно када се догоди да се те лепе конструкције распрше као пена на пешчаном жалу историје... Па ипак, паланка не би била ништа кад не би тежила да се осигура, учврсти и смири у једном начелу које је, заправо, она сама, њена непосредност и, затим, њен код или стил живота који ту непосредност учвршћује.

Говор из трбуха паланке

Антонић је у својој анализи без анализе направио листу парадоксалних израза који се користе у Философији паланке и при том је поверовао да је већ само набрајање довољно, да оно само по себи представља инкриминација тог текста. Навешћу неколико примера:

Најпре се наводи: инсистирање на рационалности је ирационалност. Шта Антонића ту збуњује? Он, очигледно, верује да се ту крши логичко начело противуречја (принципиум контрадициционис) које нам сугерише: А није нон-А. Добро. Само, шта ако је аутор из неких разлога намерно испустио једну премису, тако да би читав израз, у ствари, гласио: Инсистирање на рационалности у паланци води у ирационалност (или: у специфичним паланачким околностима чак и инсистирање на рационалности води у ирационалност). Где би ту, онда, био проблем? Без сумње, нигде. Не само што тај исказ не би више могао да се назове логички бесмисленим него би се бесмисленом морала назвати, управо, тврдња да је он бесмислен. Затим имамо: верност је неверност. Али то је исти случај. Треба само додати у паланци и у тексту потрежити конкретне разлоге зашто је то тако... Онда имамо: оптимизам је песимизам... и ту, наравно, „фали“ досадно инсистирање на паланачком контексту, који се, наравно, описује у самој Философији паланке.

Наш социолог ентимемички начин закључивања, где се апстрахује од неке премисе, сматра (логичким) парадоксом и, затим, тако скројен парадокс схвата као – бесмислицу. Међу његовим примерима постоји и један посебно занимљив. Он гласи: смисао бесмисленог... Колико Антонић ту синтагму схвата као илустративну за читав случај, види се по томе што је њу ставио у сам наслов свог текста. Она је, навоно, врхунски пример парадоксалности и самим тим бесмислености. Дакле, крајње бесмислено је рећи: смисао бесмисленог. У реду. Из тога, сходно логици, следи да има смисла говорити једино о бесмислу бесмисленог (а не о смислу бесмисленог). Ипак, у том случају, остаје загонетно нешто што би Антонић морао да нам објасни. Наиме, зашто бесмисао бесмисленог има смисла, док га смисао бесмисленог нема? Зашто је могуће рећи смисао бесмисла бесмисленог, али не и смисао бесмисленог? Најзад, зашто Антонић мисли да за синтагму смисао бесмисленог није могуће наћи контекст у којем би она имала смисла? Шта ако је такав контекст ипак могућ и ако се он може наћи не само у Философији паланке него и, гле парадокса, и у самом Антонићевом тексту?! Пошто је синтагму

смисао бесмисленог ставио у наслов свог текста, Антонић је јасно дао до знања да постоји контекст у којем она има смисла. Антонић напросто не примећује да на мета-нивоу афирмише исто то (смисао смисла бесмисленог) што на предмет-нивоу пориче (смисао бесмисленог). Такве омашке у теорији нису превелики проблем; напросто њих ће увек бити код оних којима недостаје диференцијална и рефлексивна машта. А то је и овде случај, тако да било какав измак смисла, са стране (= диференцијално) и горе (= рефлексивно), по Антонићу, једноставно, није могућ. А је А и тачка. То је све. Међутим, са здравим разумом се ни у каквој теорији, а камоли филозофији, не може далеко стићи. Ситуација се погоршава ако тај исти здрави разум искаже неугодну ароганцију у тумачењу нечега што по сопственом признању – не разуме.

Најзад, шта ако је језик, у ствари, »прљав«, и »не само зато што никада не може 'да каже', да понови ову невиност«, већ и зато што је »дубоко прожет смрћу« (Философија паланке, стр. 10). Ствари се у језику рађају, јер у њему и умиру, а ту, признаћете, нису чиста посла! Језик није речник, каже Константиновић. Он искључује осигурани смисао прозирних семантичких идентитета. »Реченица преображава, па тако и прља реч. Она је прљање идеалне невиности спокојних речи, отргнутих из спокојства речника. Свет паланке, виђен у овој светлости основне своје тежње која је тежња ка трајању, покушава да се врати из реченице у реч, из говора у речник, у ствари да ћути онако као што је говор речника, изван реченице, говор ћутања« (11). Поред имплицитне критике неконтролисане употребе похабаних, излизаних, паланачки загледаних у себе, идеолошких или филозофских речи овде се заговара и својеврсна афирмација моћи језика у филозофији и ван ње.

И поред привидне логофилије и брбљивости која нас окружује, не само на улици и тргу, већ и у филозофским »храмовима«, говор семантички прозирних речи, у ствари, нема шта да нам каже. Тајна ове мудрости је у апсолутној ћутњи или, што се своди на исто, у говору таутологија: то је, у ствари, »то«, или: то је »то и то«, и тачка. Нација је нација јер је Нација. Српство је српство, будући да је Српство. Обоговљени, сакрални идентитет се изриче на једини »достојан« начин као таутологија. Остатак је мање-више сувишан. Позив на то добровољно сиромаштво које диктира апсолутну чутњу, та мудрост савршених семантичких идентитета најчешће је, ипак, повезана с ауторитарним схватањем филозофске реченице која је таква, то јест ауторитарна, зато што је привилеговани чувар тајне: има једно мистично утемељење семантичких идентитета, односно речника у који имају увид само непоколебљиви верници и они заиста Упућени. Наравно, овакво схватање филозофије, као ауторитативног дискурса непосредних значења, налази за себе одличну подршку и структуру дочека у идеолошком дискурсу, рецимо, националног, партиотског, патријархалног и, у сваком случају, заклетог идентитета (чувено: ми па ми) који подразумева само једну другу, али сличну, врсту мистичног утемељења. Ето зашто није могуће говорити из трбуха паланке, гласом одсуства или, што се своди на исто, пуне присутности. Сама Ствар – па макар та ствар била оличена у српском националном бићу – увек већ некако говори, а то значи да није сама и да, заправо, није Ствар. Говор паланке је говор из трбуха паланачке непосредности и зато он никада није спреман да сведочи о смислу свог бесмисла (!) или, ако хоћете, о свом топосу, својој реторици, свом месту у говорном поретку, па онда и о поретку мњења или паланачког искуства. Насупрот томе, Филозофија паланке нуди

позицију језичког обрта, дакле, позицију која не занемарује језичко-топичка обележја властитог наступа, наступа властитог (текстуалног) духа, као и духа саме паланке. Искуство нам је паланачко, каже прва реченица Философије паланке... док су у том срећном времену локални идеолози и филозофи рађе веровали да нам је искуство, по узору на Хегела (који је, при том, постављан с главе на ноге) – светско-историјско.

„Дух читаве нације“

То што Антонић тврди да не разуме Философију паланке не може никаквим хокус-покусом да легитимише његова погрешна, ако не и злонамерна, разумевања и тумачења оних делова те књиге који се тичу односа паланке и нације/народа. Антонић без устезања изјављује како се у Философији паланке тврди да дух паланке „не долази од нашег непосредног друштвеног окружења“ него „из извесне више сфере коју чини дух читаве нације“. Још необичнија је тврдња да је паланка за Константиновића, у ствари, „читав српски народ, односно идеална пројекција српског народа у прошлост, садашњост и будућност“. Шта да кажемо о оваквим тврдњама? Константиновић, напосто, не тврди ништа слично! По њему дух паланке не долази из духа читаве нације већ би се, пре, могло рећи обрнуто – да „дух читаве нације“ долази из духа паланке – али и то под одређеним, прецизним условима. Прво, морало би се знати шта уопште значи „дух читаве нације“. Ако читава нација, у овом случају српска, подразумева и оне који су несклони духу паланке, онда, без сумње, није могуће рећи да дух читаве нације долази из паланачког духа... У томе је поента! Из паланке као „природне“ хомогенизације (или: хомогенизације непосредног паланачког живота у којем још нема велике идеологије) ипак се рађа „дух читаве нације“ као, управо, ауторитарни дух који не допушта појединцима да буду „несклони“ јединству, слози, саборности и, једном речју, хомогенизацији. Сада је умесно упитати: откуд Антонићу синтагма дух читаве нације коју великодушно позајмљује Константиновићу?! Константиновић у Философији паланке говори о Духу-народу и о учењу о Народу, и то о чему говори не сматра својим становиштем, него становиштем самог духа паланке, па према том становишту има критички однос. „Учење о Народу који ће, онако како је оличен у облицима патријархалне цивилизације, а пре свега у народној песми, бити основа модерне српске културе, на путу ка њеном светском преображавању и стварању, ван сваке сумње је учење духа паланке. Народ је овде Дух-народ који је пра-дух сваког духа и над-ја свакога, појединачног духа.“ (269). Ту, напосто, нема „читавог српског народа“ него, у најбољем случају, паланачког и, заправо, националистичког учења о „читавом српском народу“. Али, ако читав српски народ не прихвата то учење о читавом српском народу онда, за Константиновића, нема ни дилеме шта би та синтагма уопште значила: читав српски народ, напосто, није ништа, ни добар ни зао, ни демон ни анђео; он није ништа целовито, није никада читав, јер није нити може да буде Дух-народ као пра-дух сваког духа, не може да то буде без остатка и, наравно, без (идеолошког или политичког) насиља над тим остатком. Укратко, Дух-народ је фантазматска творевина, која, међутим, може да постане опасна идеологија, а да тиме ипак не изгуби фантазматско значење!

Сам паланачки дух је могућ свуда, па и у нацији (схваћеној како у етничком тако и политичком смислу), па се, тако, може наћи и у споју, слози, симбиози с извесном

идеологијом нације и националног... Ипак, сама паланка и њен дух се разликују од сваког учења (доктрине) или идеологије чији настанак могу да припреме или подстакну. Константиновић с правом сматра да постоји извесна напетост између рационалистичко-трезвеног духа паланке и ирационалне идеологије за коју он може да се залаже. „Позивајући на ирационалност над-ја племена, овај рационалистичко-трезвени дух паланке остаје само на равни позива, на равни идеје или мита о племенском миту, на равни идеологије и програма а не на равни сагласности (духовне) са њим“ (291). Паланка може да понуди „материјал“ и подстакне на стварање неке идеологије, може чак да ступи у (по правилу краткотрајну) симбиозу с неким идеологијама и неким политикама, али она сама није идеологија, као што није ни политика. Уместо идеолошке кодификације за њу је карактеристична стилска кодификација. Ту врсту кодификације треба схватити по моделу структурне кодификације. Зато је она, уосталом, подложна пост-структуралној критици или деконструкцији, па се Константиновићева критика Духа-нарада може схватити и као добар пример спонтане деконструкције.

Ако паланачки стил (или: структуралност) нема снагу да заустави цивилизацијске процесе, он ипак може да буде истрајни кочничар у појму напретка, односно врло делотворни захтев управо за назадовањем у напретку. Нема напретка без назадовања које прати идеолошко величање традиције и, нарочито, оне која је скроз-наскроз интегрисана у паланачки стил као стил органске интегрисаности, једноставности, сведености. Дакле, у синтези са ауторитарним политичким моделима (рецимо, у Србији последњих двестотинак година) паланка је, често, представљала (и) фактор ограничења ауторитарне самовоље. Огрешење о паланачки дух је, наравно, увек било могуће, али и последице су се, пре или касније, показивале као неизбежне. Тај дух је увек наплаћивао своје рачуне. С његовог становишта паланачки неподобна ауторитарност није могла да прође! Често смо били сведоци чињенице да ауторитарни режими у Србији падају зато што су се огрешили о очекивања која су уписана у самом духу паланке. Милошевић није пао зато што је осиромашео Србију, нити само зато што се суочио са демократском опозицијом, већ и зато што је изневерио очекивања духа паланке. О каквим очекивањима је била реч? То су била исти она очекивања која су уздигла Милошевића на ранг омиљеног ауторитарног политичара. Кад се, међутим, показало да обећања не производе очекиване последице, већ напротив, оно неочекивано и непожељно, онда је Милошевић изгубио подршку раз-очараних паланчана и националиста (било да су отказали послушност или се прикључили опозицији), па је због тога и – пао! Сама демократска опција није била довољна за извршење тог задатка, односно за обарање етаблираног ауторитарног лидера. Зато је могуће говорити о (политичком) раз-очарању у паланци (које, још увек, има интегративну функцију), али и о (политичком) раз-очарању саме паланке. Паланка је у стању да мења идеолошке и политичке костиме. Различити национализми су, без сумње, њена омиљена гардероба. Па ипак, паланачки дух није сводив на национализам, на идеологију.

Када дух паланке од својих налога почне да прави предмет имплицитне или експлицитне „идејне“ и „политичке“ борбе, онда је лако претпоставити да ће, у тој равни, он пре или касније да се инструментализује у корист неке „више“ политичке и идеолошке циљности. Али, таква инструментализација никад није трајна. Пре или касније дух паланке бива

разочаран идеологијом и политиком чија су обећања апсолутна, тј. немогућа, зато што у пракси, по правилу, теже да потребу духа паланке за спокојном непосредношћу – неутрализују.

Чак и када је потпуно препуштена себи, када ни на који начин није политички инструментализована, паланка би још увек била у себи немогућа тежња ка властитом идентитету (тј. непосредности паланачког живота); али кад је уоквирена једним политичким пројектом који њу (у извесној мери) потискује – што је био случај с комунистичком утопијом-на-власти у СФРЈ, рецимо, у време када Константиновић пише Философију паланке – онда ту немамо неизбежно потискивање или њену неизбежну структуру неуспеха, већ нешто што би се, са становишта духа паланке, могло назвати вишом потискивања и неуспеха. Тај вишак-потискивања би, за идеју повратка паланке, био, такорећи, релаксирајући моменат: све ће бити у реду само кад се ратосиљамо комунизма! При том, Илијада и Одисеја, отуђење и разотуђење или, што се своди на исто, повратак у завичај паланачког духа може да поприми лик исте оне утопије која је обележавала и саму комунистичку доктрину! Зато дух паланке у Србији данас може у исти мах да буде најжешћи критичар комунистичке-утопијске-доктрине-на-власти и њен »леgitимни« наследник! Из свега тога можемо да закључимо да у различитим историјским ситуацијама, с различитим теретима и оптерећењима, навикама и традицијама, ни један повратак паланке никада није исти. Он, једноставно, није понављање којим командује Исто, иако би то хтео да буде. У њему може да се жели иста Ствар (паланка у својој немогућој непосредности), али начини на који се томе приступа увек су друкчији. Историјски установљен поремећај, пометња паланке у њеној билизини и оданости непосредном, нужно редефинише облике повлачења и повратка паланке. Те разлике, очигледно, потичу од историјских инцидентата с којима понављање и повратак паланке ступа у интеракцију. Историјски гледано паланка је увек некакво цимање паланке, ако тако може да се каже. У том цимању, најгоре што може да јој се деси јесте то да се идеолошки и политички радикализује, да постане хомогенизација којом командује полемос. Она то може само ако еволуира у правцу националистичке идеологије/политике, да би, убудуће, била дата само у синтези/симбиози с једним идеолошко-политичким кретањем које се и само радикализује. Тиме паланка не губи своју непосредност, јер њу ни нема, него само своју тежњу ка непосредности. Национализам је изобличење духа паланке, али изобличење које »обећава« повразак правом облику... Само, то обећање је узалудно. »Отрежњена« паланка се увек изнова враћа својим парадоксима и апоријама као својој истини.

Српски нацизам

Константиновић има, у Философији паланке, недвосмислени критички однос према паланачком схватању детерминизма. Потреба паланачке свести за детерминизмом јавља се нарочито у кризним временима кад се количина насиља значајно увећа. Зато, тврди Константиновић: „нема племенске агоније (духа паланке) која не би била у знаку рађања једног посебно наглашеног детерминизма. Овај детерминизам је коренски, он није ствар вољног опредељења а још мање интелектуалног искуства. Он је израз потребе за врховном (и, као таквом, сабирајућом) вољом као за пра-узроком свега...“ (33). Слободан Антонић је, међутим, убеђен да је Константиновић заступник идеје о

„монокаузалности догађаја и једнолинијском историјском дешавању“, идеје која је „типична за једноставни, магијски ум“. Неспоразум овде је заиста фундаменталан! Нема сумње да дух паланке до свог коренског детерминизма стиже помоћу „једноставног, магијског ума“. И сама идеја Духа-народа је, без сумње, магијска творевина, као што је и за сваки национализам (укључујући ту и онај „демократски“) његова кључна категорија нације/народа (или: духа читаве нације), на жалост, творевина магијског типа. Не треба, у том погледу, заборавити ни на комунизам и његову кључну категорију: радног народа... Константиновић се не залаже за магијски детерминизам било ког типа, већ увиђа да он, чак и када је коренски и без обзира што може да утиче на правац историјског догађања, у основи, иде против историје, јер је „дух противљења историји“. Зато што тај магијски детерминизам иде против историје, он пре или касније завршава поразом. Зато је национализам, у ствари, философија пораза. Реч је о поразу који се појављује ако не пре, онда касније и у сваком случају у судњој инстанци, то јест инстанци фантазматске, небеске победе. Национализам је магијски детерминизам бидући да не зна да се заустави док, народски речено, не лупи главом о зид. И то је, онда, његов „детерминизам“, његова нужност без нужности... Помислимо само колико пута су различити национализми гурали свој политички пројект до краја, до „логичне целине“ и, заправо, до пораза који никада није довољно очигледан онима који ту Ствар гурају.

Тај хињени детерминизам паланачког духа, када се везује уз неки националистички пројект, по правилу (тог сопственог детерминизма) најчешће произведи насилне и поражавајуће ефекте... Не схватајући ни д од таквог детернизма, Антонић га своди на модел дијаматовског детерминизма (по-себи), да би га онда лакомислено приписао Константиновићу, уз напомену да он и није ништа другог до „криптомарксиста“! Затим, с тог угодног становишта, Антонић суптилним закључивањем стиже до уверења да је у Философији паланке читава Србија (или: читав српски народ) постала нацистичка. Ево како то закључивање изгледа: „Свепаланачка Србија се, по Константиновићу, самоникло и ендогено развијала, морала се развити и увек ће се развијати само и једно у нацистичку Србију.“ Можда је данас или јуче на овом тлу постојала жеља да се „свепаланачка Србија“ развија у том правцу, али то са ставовима изнетим у Философији паланке нема никакве везе.

Колико пута смо видели да су се балкански ратови на крају XX века правдали магијским детерминизмом, у стилу: другачије није могло да буде; полемос је отац свег догађања итд. Детерминизам је ту оруђе легитимисања једне перформативне делатности, делатности која гради своју стварност, верујући у неминовност те градње. Тај детерминизам није дијаматовски или било какав детерминизам по себи него је детерминизам једне фанатичне вере у детерминизам. Зато онај који, као Антонић, у томе види само детермонизам-по-себи једноставно не види ништа или не жели да види ништа. У Философији паланке нема ни говора о монокаузалном кретању Србије у правцу нацизма.

Па ипак, у тој књизи се говори о српском нацизму и поетици српског нацизма, али на савим прецизан начин. Најпре, инсистирање на самониклости српског (као и сваког другог) нацизма неопходно је да се не би формирала паланачка илузија како су за тај процес криви други, они с оне стране брда... „Српски нацизам је могућ као и сваки други

нацизам. Он није дело 'туђинства' или, како се то уобичајено каже, 'одрођавања': ако он заиста јесте одрођавање, он је то као одрођавање (отуђење) обоговљеног рода" (287). У пракси, та „неверност роду путем апсолутне верности њему“ претвара родни вилајет „у ирационално-вечни тамни вилајет“, који је, као такав, стилизован како на небу тако и на земљи. При том, нацизам је само крајњи идеолошки израз национализма, али и крајњи или, ако хоћете, екстремни израз духа паланке (в, стр. 282). Дакле, све то је нешто што се дешава најпре у идеологији, у којој се и дух паланке трансформише у екстремну причу, ступајући у симбиозу са милитантним национализмом. Константиновић наводи пример Димитрија Љотића који је заступник „крсташког“, ратничког мистицизма, „у стилу 'оббране' Христа од марксистичког Анти-христа"... На први поглед, рекло би се да је теистички мистицизам у споју са српским нацизмом (љотичевског типа: М. Б.) „битно противуречан духу паланке (долазећи, уосталом, и у противуречје са национал-социјализмом тим покушајем успосатављања верског фанатизма), он је овим мистицизмом вечно-племенског, 'расног', сасвим на путањи духа паланке окренутог таутологији вечно-свога, само-поседујућег духа који се, самим поседовањем, затвара у круг према свему што је изван њега и што је, зато, опако-туђинско (и непријатељско, јер је туђе)" (282). Тако схваћен нацизам заиста је могао бити аутохтони производ духа паланке, а не пуки увозни артикал. У ствари, Константиновић тврди једноставну ствар: будући да је затворен за све друго, самом „логичном целином“ те своје затворености, паланачки дух је отворен за национализам чак и у његовој екстремној форми, форми нацима. Он дакле може да идеолошки обликује и подржи национализам као политичку позицију која се у екстремним случајевима финализује чак и као фашизам/нацизам... То није било на самоникли начин могуће само у хитлеровској Немачкој него и у љотичевској Србији. Па ако је тога било у Србији, а Љотић је добар пример, онда то не значи да је читава Србија била и да ће бити фашистичка. Фашистички настројених појединаца у њој, па и група, увек ће бити, као што их и данас има (не само зато што се Љотићу дижу споменици), и биће их а да често о томе немају никакву самосвест.

Посматран у границама морала, српски је нацизам (у оним идеолошко-политичким поставима где га има и где се крије) становиште које (као и становиште паланачког духа) каже: зло и злочине чине увек други, они с оне, друге стране брда, никад ми. Укратко, нисмо ми нацисти него они! Нацизам је увек њихов, а не наш... зато им га треба вратити! Читава Филозофија паланке се бави сецирањем латентног нацизма који (то се јасно показало бар на просторима бивше Југославије на крају XX века) ипак, не може да се сведе на феномен љотићевства и на тај начин историјски архивира. Па ипак, такав нацизам не може ни да се припише »свепаланачкој Србији«, јер би, тиме, она изгубила ону специфичност коју на примеран начин расчлађава Филозофија паланке. Наравно да »здрав разум« види само оно што види и оно у шта се куне, па опасности које постоје како у милитантном, тако и у »бенижном« национализму, једноставно, не примећује, све док му се оне не обију о главу. А можда ни тада... Најзад, постоје у паланачком битисању моменти који лако могу да поприме гротескне облике. Паланачки дух може да се слепо заљуби у национализам, па чак и у нацизам. Најближа српском нацизму била су идеолошка раздобља у којима су подвргнуте руглу све вредности, у којима је исмејано, изиграно и карикирано и само достојанство и трагичност људског живљења/смрти. Сама еволуција паланачког духа у дух нацизма је, у ствари, најекстремнија, не и обавезујућа, консеквенца увек наметљивог повратка паланке, рецимо, у њеним екстремним изразима

после заустављеног или посрнулог пројекта модерности. То је још један крајњи и крајње карикатурални облик испољавања тог духа који је већ по себи структуриран као могућност немогућег. Нацизам паланке је радикална (и наравно нежељена) потврда да је оно немогуће у паланачком битисању заиста немогуће и да се то потврђује путем деструкције саме паланке. Паланка на тај начин постаје мајка свих догађаја и катастрофа који теже не само њеном поопштавању него и деструкцији. Нацизам духа паланке је, у судњој инстанци, њена самодеструктивна могућност, која њу, у исти мах, одвраћа од нацизма, чини ту симбиозу с нацизмом – атоимуном (и контриндикативном), тако да, пре или касније, паланка врши »издају« прејакe (или: сувише губитничке) националистичке политичке опције. У нацизму се паланка, као могућност немогућег, и наравно, немогућег уједначавања, једно-образности и хомогенизације, приводи разарању и пропадању. Али, практично-историјско пропадање сваког националистичког пројекта по правилу превише кошта ону заједницу чији је то пројект. С тим што, то никада није пројект читаве заједнице/нације. Па зато ни српски нацизам не може да буде нацизам Србије. Штавише он не може да буде ни пројект који слепо следи читаву паланка... Као европска заједница, Србија ће увек у себи отеловљавати и неке неупоредиво боље, европске могућности.

Национализам као политичко а priori

Својим провереном поступком успостављања “логичне целине”, Антонић закључује да из неких тајанствених разлога за писца Философије паланке “у српску паланку спада комплетно грађанство Србије, укључујући и наше највеће умове. Оно што ми мислимо да је најбоље у српској култури пре 1941., за Константиновића су еманације једног те истог паланачког духа”. Затим нам Антонић предочава листу угледника које Константиновић убраја у “духовне паланчане”.

Да ли је могуће живети у паланачкој средини, а да паланка на том животу, макар он био “узорно” грађански, не остави никакав траг? Философија паланке, видели смо, почиње реченицом: Искуство нам је паланачко. И ту нико није изузет. Па ако су чак и наши “највећи умови” у стању да демонстрирају зависност од тог искуства, то не значи да су они “духовни паланчани” или да су искључиво то. Зар то управо не би био паланачки манир вредновања: по сваку цену поштедети критике наше “највеће умове” као да они нису људи него “светиње” које никада нису имале контакта с паланачким искуством. Кад Антонић каже: “оно што ми мислимо да је најбоље у српској култури пре 1941...”, одмах се намеће питање: који ми? Није ли то ми једно управо паланачко ми? У ствари, читаву ту фразу Антонић може да искаже зато што о тој култури, заправо, ништа не зна (извињавам се због овог грубог тона, али он ми се овде чини савршено неопходним), јер да о њој нешто зна, знао би и то да у самој тој култури нема јединственог мишљења о томе шта је ту најбоље. Рацимо, Скерлић је жестоко критиковао Диса (“Поезија г. Петковића има све карактеристичне црте које је Гијо клинички одредио код дегенерика...”; “Цела поезија г. Петковића није ништа друго до грубо јаукање и досадно стењање, низање у свима нотама: ‘ах’, ‘ох’, ‘авај’, ‘јао’, ‘куку’...” итд.). Зато Скерлићу, без сумње, не би на памет пало да Диса уврсти на Антонићеву листу “великих умова”. Штавише, Скерлић је мислио да Диса критикује с истински модерног становишта, а он га је критиковао с анти-модерног и нимало грађанског становишта... Да ли из тога следи да

је Скерлић “духовни паланчанин”? То је последња ствар коју би Радомир Константиновић утврдио! Исто важи и за многе друге “умове” чији ставови су критиковани у Философији паланке... Како да онда схватимо те Антонићеве приговоре Константиновићу за нешто што овоме, напосто, не би пало на памет?

Можда се прави Антонићеве мотиви понајбоље откривају онда кад његов текст почиње да се приближава крају. Тада, у ствари, постаје видљиво да њега уопште и нису покретали теоријски мотиви у покушају да разуме оно што не разуме, тј. Философију паланке. Права Антонићева вокација ту, једноставно, није ни филозофија, ни критика културе, ни социологија сазнања, па ни сама социологија, већ је то политичка аналитика. Поставља се питање зашто је Антонић морао да ступи у то велико околишење да би, на крају, стигао до једноставне политичке осуде једне групе људи према којој осећа екстремну одбојност? Зато што, без сумње, он покушава да буде објективан, непристрасан политички аналитичар. Али, у свом тексту Антонић, на жалост, показује и другу страну своје објективности и непристрасности. Та друга страна је, на неки начин, прва, јер је она и раније била присутна у његовим текстовима. Наиме, после фазе објективне анализе неких појава Антонићеве текстови су, пречесто, завршавали у некој врсти мање или више дискретног закључања увек истој политичкој опцији, тако да је његова објективност по правилу била добро политички препарирана.

На крају, Антонићу смета и једна Константиновићева изјава из 1992. године у којој се тврди да је “насиље у самој природи национализма”. Та тврдња, зацело, није могла да изабере боље време да буде исказана... Наш социолог њу једноставно одбацију и тиме исказује потпуну безосећајност за сво насиље и ужасе који су на овим просторима изазвали разобручени национализми свих боја... Али, не! За тог осећајног човека постоји један национализам који је у свему невин, који не учествује у тој пакленој игри узајамног легитимисања насиља, или пак, ако, којим случајем, учествује он своје насиље такорећи чаробним штапићем чини – праведним. А то је правда која, онда, каже: нема Правде с оне, друге стране брда...

Зато, најзад, Антонић верује да хришћански (православни) и демократски националисти, за разлику од ауторитарних, у својој природи немају насиље. Он, једноставно, не схвата да је национализам по својој тотализујућој конституцији, коју гарантује суфикс изам, ауторитаран и, према томе, насилан. Наравно, осећање националне припадности није по себи насилно, као што није насилан ни понос који због те припадности може (али и не мора) да се осећа. Насилно или ауторитарно је правити од таквих осећања идеологију (или: изам) која би, онда, била обавезујућа за читаву нацију, док би они који, као Константиновић, не пристају на ту идеологију и идеологизацију, одмах били кулпабилизовани, ако не и проглашени издајницима. Дакле, национално (или: патриотско) осећање је нешто од чега, као и од религијског осећања, не може, бар не у демократским временима, да се прави идеологија и поготову не она која витла мачем. Зато је идеја демократског национализма, која је Антонићу очигледно драга, напосто налик дрвеном гвозђу. Национализам је политичка опција која, пре или касније, и увек чим то може, тежи да ауторитарно изигра демократију, ако већ не и да је сруши...

Па ипак, Антонићу се из неких разлога не допада савршено оправдана помисао да је у

Повратак паланке

Пише: Милорад Беланчић
уторак, 12 август 2008 21:48

Србији (као, уосталом, и било где) могућа еволуција национализма у нацизам, па је рађе спреман да надувава и карикира становиште свог опонента, како би га затим „успешно“ оспорио. Чини се да у његовој политичкој логици влада опсесивно правило које гласи: тешко ономе ко дирне у национализам! Али то опсесивно а priori, видели смо, нагони Антонића не на „неразумевање“ Философије паланке, већ на једно зловољно разумевање, једну наопаку херменеутику која прво интерпретативно изобличује свог противника или, још боље, непријатеља, да би га онда суверено „ликвидирала“.

Док је у почетку још изгледало да Антонићев текст поседује и неки теоријски интерес, на крају се он успешно срозава на ниво пуког идеолошко-политичког оговарања, што је данас, на жалост, стандарни профил наше публицистичке праксе. Наравно, свако има право да се у јавном простору идеолошко-политички обрачунава са својим неистомишљеницима, као што, уосталом и ти неистомишљеници имају право да му одговоре. Али, проблем је у томе што нико нема теоријско право да то чини преко грбаче једног текста – реч је, наравно, о Философији паланке – који је написан пре четрдесетак година и чија садашња актуелност је већа него што је пре била, не само због датих политичких прилика него зато што је тај текст сјајно антиципирао апорије и парадоксе оног феномена који последњих двадесетак година можемо да означимо као повратак паланке.

У Београду, крај јула – почетак августа, 2008.